

LIETUVIŲ
ATGIMIMO ISTORIJOS
STUDIJOS

11

*Egidijus Motieka.
Didysis Vilniaus seimas*

1996

LIETUVIŲ
ATGIMIMO ISTORIJOS
STUDIJOS

LIETUVOS
MOKYKLAI

600

Mykolo Römerio 120-osioms metinėms

LIETUVIŲ ATGIMIMO ISTORIJOS STUDIJOS

11

Egidijus Motieka
Didysis Vilniaus seimas

VILNIUS

Saulabrolis

1996

UDK 947.45
Li-191

REDAKCINĖ KOLEGIJA:

Antanas Kulakauskas
Česlovas Laurinavičius
Raimundas Lopata
Rimantas Miknys
Egidijus Motieka (vyriausiasis redaktorius)
Vladas Sirutavičius
Giedrius Subačius
Antanas Tyla

*Autorius dėkoja Atviros Lietuvos fondui,
Lietuvos istorijos institutui,
Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkui Vytautui Landsbergiui,
Švietimo ir mokslo ministerijai,
prisidėjusiems prie knygos išleidimo.*

© *Egidijus Motieka, 1996*
© *Lietuvos istorijos institutas, 1996*

ISSN 1392-0391
ISBN 9986-814-01-4

TURINYS

PRATARMĖ	7
ĮVADAS	8
I skyrius. LIETUVIŲ SUVAŽIAVIMO ORGANIZAVIMAS	
1. Lietuvos politinė situacija 1905 m. sausio–rugsėjo mėn.	46
2. Lietuvių suvažiavimo idėja ir iniciatyva	60
3. Memorandumas Rusijos vyriausybei	76
4. Lietuvių atstovai VI Rusijos žemietijų suvažiavime	94
5. Lietuvių visuomenės pasirengimas Suvažiavimui	107
II skyrius. SUVAŽIAVIMO DARBAS	
1. Suvažiavimo pradžia	118
2. I ir II posėdžiai: Lietuvos ir Rusijos politinės situacijos bei Lietuvos autonomijos klausimai	138
3. III ir IV posėdžiai: agrarinis ir Lietuvos mokyklų klausimai	158
4. Suvažiavimo nutarimai	174
5. Suvažiavimo dalyvių grupuočių priimti nutarimai	193
III skyrius. SUVAŽIAVIMO PASEKMĖS	
1. Lietuvių ir Lietuvos visuomenė po Suvažiavimo	209
2. Rusijos valdžios požiūris į Suvažiavimą. Represijos	240
BAIGIAMASIS ŽODIS: Didžiojo Vilniaus seimo reikšmė	260
PRIEDAI	274
Nr. 1 Atsišaukimas į lietuvių tautą	275
Nr. 2 Lietuvių Memorandumas Rusijos Ministrų Tarybos pirmininkui S. Vitei	277
Nr. 3 Odesos lietuvių nutarimai	284
Nr. 4 Lietuvių suvažiavimo Vilniuje programa	287

Nr. 5	LSDP parengta Lietuvių suvažiavimo Vilniuje programa	288
Nr. 6	J. Basanavičiaus kalba pradedant Lietuvių suvažiavimą Vilniuje	290
Nr. 7	Suvalkų gubernijos lietuvių nutarimai	293
Nr. 8	Lietuvos valstiečių sąjungos nutarimai	294
Nr. 9	Lietuvių suvažiavimo Vilniuje nutarimai	297
Nr. 10	Lietuvių suvažiavimo Vilniuje nutarimas dėl lietuvių kalbos Vilniaus vyskupijos bažnyčiose	299
Nr. 11	LSDP sušaukto darbininkų ir valstiečių susirinkimo nutarimai	300
Nr. 12	Krikščionių demokratų nutarimai	306
Nr. 13	Lietuvos mokytojų susivienijimo nutarimai	308
Nr. 14	Tautiškosios lietuvių demokratų partijos Steigiamojo susirinkimo protokolas	311
Nr. 15	Amerikos lietuvių suvažiavimo Filadelfijoje nutarimai	313
	TRUMPINIAI	317
	STRESZCZENIE	318
	SUMMARY	329
	RESUME	342
	ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ	354
	VIETOVARDŽIŲ RODYKLĖ	361

Priedas Nr. 15

Amerikos lietuvių suvažiavimo Filadelfijoje (1906 m. vasaris) nutarimai

Amerikos lietuvių suvažiavimo nutarimai buvo priimti 1906.II.7(20) Filadelfijoje. Plačiau apie juos žr. šios knygos p. 233–234.

PUBLIKACIJA

Amerikos lietuviai ir latviai

Memorialas

Rusija taisosi prie naujo gyvenimo. Revoliucijoniškas judėjimas apėmė ne tiktai vidurinę Rusiją, bet perėjo ir į valstijos pakraščius. Suomija išgavo atgal savo konstituciją. Savyvaldos reikalauja Lenkija, Užkaukazis, Ukraina ir dagi Sibyras. Pats caras pripažino per reikalingą duot savo pavaldiniams daugiau laisvės.

Senesniuose laikuose Lietuva buvo neprigulminga nuo kaimynų, savirankiška valstija. Mūsų didi kunigaikščiai pakėlė politišką krašto gerovę ir sustiprino tiesos tvarką išduodami Lietuvos Statutą, kurio įtekmė traukėsi lig XIX amžiaus. Ardomo vokiečiais – kryževiviais mūsų krašto vienybė įvyko tik prie Zigmanto Augusto, kuomet prie Lietuvos prisidėjo latviai. 1569 m. įvyko Lietuvos su Lenkija Unija, bet Lietuva lig pat galo Lietuvos–Lenkijos Respublikos gyvavimo naudojosi savirankiškumu. Kada-gi 1795 m. Lietuva ir Lenkija pateko į rusų caro valdžią, mūsų Tėvynė nustojo laisvės ir užkariavusieji stengėsi visomis spėkomis išnaikyti lietuvių tautą; Lietuva buvo pavadinta šiaur-vakariniu kraštu, da-gi caras nustojo vadinęsis Lietuvos Kunigaikščiu. Lietuviškos mokyklos, Vilniaus universitetas ir visos prie mokyklų stipendijos buvo konfiskuotos, tautiškas muziejus ir archivas (Lietuvos Metrika) buvo pervesti į Rusijos gilumą; 1864 m. buvo uždrausta lietuviška spauda ir tik po 40 metų rimto pasipriešinimo ir aštraus rusų valdžios perse-

³⁷ Santykiai.

³⁸ To meto tekstuose J. Daujotas neretai vadinamas J. Daujota arba J. Dowiat'u.

³⁹ Antanas Vileišis.

⁴⁰ Parašai autentiški. Tekstas rašytas ir parašai surinkti vėliau, ne steigiamojo TLDP susirinkimo dieną. Galbūt todėl nepasirašė tekste minėti kun. St. Stakelė ir V. Urbonavičius.

kiojimo caro reskriptu vėl leista lietuvišką spaudą. Mūsų kraštas prievarta buvo apgyvendinamas rusais; valdžia konfiskavo daug dvarų lietuviams ant pragaišties, bažnyčių žemės ir turtai, siekiantys lig 171 milijono rublių, buvo valdžios užgriebti. Lietuvis po rusų valdžia buvo nuštojęs savo pilietišku tiesų: negalėjo užimti nė administratiškos, nė teismo tarnystės, buvo apribotas žemės pirkimas. Tikėjimo laisvė smarkiai buvo apribuota: po sunkia bausme užginta buvo taisyti senasias bažnyčias, statyti naujas ir pildyti kai kurias bažnytines apeigas. Pagalios Didžiosios Kunigaikštystės dalis buvo atskirta nuo Lietuvos ir prikerkta prie Lenkijos, kurios šiaurinė dalis tarp Nemuno ir Prūsų sienos vadinama Suvalkų gubernija, apgyvendinta beveik vien lietuviams, kurie nė kalboje, nė kiltėje nieko vienodo su lenkais neturi. Ši gubernija, drauge su Lomžos gubernijos dalim, tvėrė taip vadinamą Sūdavią, kuri priklausė prie Lietuvos, administratiškai prie Trakų vaivadystės lig 1772 m. Kada prie Napoleono Bonoparto buvo atnaujinta Lenkija, vardu „Didi Varšuvos Kunigaikštystė“, Suvalkų gubernija visai neteisingai prieš vietinių gyventojų norą buvo prikerkta prie Kunigaikštystės. Rusų kariuomenė, vydama Napoleoną, 1813 m. užėmė šią Kunigaikštystę, o drauge su ja ir minėtąją Lietuvos dalį, o pagal Vienos traktato Gegužės 3 d. 1815 Kunigaikštystė be kai-kurių jos dalių, patekusių Prusams ir Austrijai, perėjo į Rusijos valdžią kaip atskira provincija su savo konstitucija, po vardu – Lenkijos. Po 1830–31 m. sumišimo, kada šiame krašte buvo įvestas Organiškas Statutas, drauge su tuo buvo panaikinta krašto konstitucija, jos kariuomenė, seimas ir t. t., panaikinta ir pati viešpatystė, kadangi ji, kaip kitos Rusijos provincijos buvo nustojusi visų ypatingų savo tiesų ir privilegijų.

Dėlei viso to, kad:

a) Lietuviai dar neužmiršo visų savo tautišku padavimų (tradicijų) ir nepriklausomybės laikų, kada jie turėjo savo kariuomenę ir pinigų, savo Seimą, universitetą ir savo mokyklas, kur Lietuva pripažino visų tikėjimų laisvę tokiu laiku, kada Europoje atskalus (eretikus) degino, skandino ir įvairiais budais kankino, lietuviai davė savo krašte vietą persekiojamiems žydams, rusams, čekams ir suteikė jiems valstijos ir piliečio teises;

b) Lietuva apgynė Rusiją nuo totorių užpuolimo ir jungo, ir tos rusų kunigaikštystės, kurios prisivienijo prie Lietuvos, buvo liuosos nuo mongolų jungo, liuosos buvo nuo savo tautos ir tikėjimo persekiojimo,

dagi rusų literatūra, carų persekiojama, pradėjo plėtotis Lietuvos sostapilė; todėl Lietuva užsitarnavo rusų guodone;

c) Lietuva patarnavo laisvės išsiplėtojimui Vakarų Europoje tuo, kad išnaikino Kryževių Ordiną, dvasiško jungo paspirtį, kuriam puolus prasidėjo mokslo ir tikėjimo laisvės idėjų plėtojimas;

d) Suvalkų gubernijos lietuviai neužmiršo praeities ir ateityje nori gyventi drauge su kitų gubernijų (Vilniaus, Kauno ir Gardino) broliais ir dalintis su jais bendru likimu;

Panašiai reikalavimams, kurie buvo paduoti gr. Vitte, pradžioje Lapkričio 1905 m., teip-pat per susivažiavimą Vilniuje Lapkričio 21, 22 d. (Gruodžio 4, 5 d.) lietuviai nutarė reikalauti, kad suteikiant Lenkijai autonomiją, Suvalkų gub. būtų atskirta nuo Lenkijos ir prijungta prie autonomiškos Lietuvos. Kaip jau aukščiau minėta, įsteigta Vienos kongresu Lenkija nustojo gyvuoti 1832 m., to dėlei ir Suvalkų gub. *ipso facto*⁴¹ nepriguli prie negyvuojančios viešpatystės, ir jos gyventojai nenori prigulėti prie Lenkijos.

Dėlei viso viršminėto, mes – 169 delegatai lietuvių, gyvenančių Jungtinėse Valstijose Šiaurinės Amerikos, susidedantieji iš visų Lietuvių tautos luomų, išrinkti atstovai emigrantų Suvalkų gub. ir kitų Lietuvos dalių, teip pat ir latviai⁴², gyvenantieji Šiaurinėje Amerikoje, per susivažiavimą, vasario 20 d. (7) Filadelfijoje Jurgio Vašingtono atminčiai, kurs skaitosi Jungtinių Valstijų ir laisvės tėvu, vienbalsiai nutarėme apskelbti Rusijos valdžiai, kaip lygiai Rusijos visuomenei, kad mes, lietuviai:

a) Trokštame kaip dėl visos Rusijos, teip ir dėl Lietuvos įvedimo konstitucijos, paremtos ant sąžinės, spaudos, susirinkimų, sąjungų ir ypatos, be teismiško paliepimo, nepaliečiamybės, lai: vių.

b) Reikalaujame nuo rusų valdžios, kad ji panaikintų rusifikacijos sistemą, kaipo barbarišką ir neatsakančią laiko dvasiai sumanymą ir, kad suteiktų mūsų Tėvynei savivaldos laisvę, autonomijos, su atstovų seimu Vilniuje, ko mūsų broliai ne kartą jau nuo rusų valdžios reikalavo. Tik tokiu budu gali būti pagerintas ekonomiškasis ir kultūriškasis šalies stovis ir įvesta tvarka ir santaika, kas teip reikalinga įvedimui draugiškų prietikių prie rusų tautos, kaimynystėje katros lietuviai pergyveno daug šimtmečių.

⁴¹ Iš tikrųjų.

⁴² Amerikos latviai Filadelfijos suvažiavime dalyvavo negausiai.

c) Turtai, konfiskuoti valdžios, kaip antai vienuolynų turtai, dvarai ir miškai, Vilniaus universitetas su muziejum ir archyvu turi būti sugrąžinti lietuviams, kad Vilniaus seimas, susidedantis iš atstovų, išrinktų slaptu, lygiu, betarpišku balsavimu, be skirtumo lyties, tikėjimo ir luomų, paimtų tuos turtus į savo rankas ir sunaudotų juos lietuvių tautos naudai.

d) Protestuojame prieš lenkų norus pasisavinti Suvalkų gub. prie Lenkijos su netinkančia lietuviams politika ir tautiška tendencija.

e) Lietuviai ir latviai, kaip broliškos tautos, nors laike keletu šimtmečių buvo atskirtos viena nuo kitos, dabar nori susijungti po viena autonomiška savivalda. Toks lietuvių su latviais susijungimas negali užkenkti rusų tautai – priešingai rusų tauta, suteikdama mums savivaldą tuo tik mums atsilygis ir pataisys rusų valdžios klaidas, kurios mus daugiau 111 m. slėgė. Nuo rusų tautos atsiskirti mes nenorime, bet trokštame savyvaldos, politiškai su rusų tauta sujungtos.

f) Lietuviai ir latviai, sujungti autonomija su seimu, kurs reprezentuos visus draugijos luomus, pripažįsta tiesų lygybę visoms Lietuvoje gyvenančioms tautoms, be skirtumo tikėjimo ir kilties – jei tik bus piliečiais ir rupisies apie autonomiškos šalies gerovę ar tai žydai, rusai, lenkai, ar totoriai ir t. t.

g) Prie to reikalaujame amnistijos visiems politiškiems prasikaltėliams. Reikalaujame, kad netrukus būtų paliuosuoti iš po sargybos žmonės, kurie vargo už Rusijos ir mūsų Tėvynės gerovę, žmonės, kovojusieji už politiškąją Rusijos laisvę ir kitų tautų savyvaldą, tame skaičiuje ir Lietuvą.

Filadelfija

Vasario 20(7) d. 1906 m.

Susivažiavimo vardu pasirašome:

Kun. Mykolas Pėža, Brackton, Mass.

Teofilius Dudas 921 So. 2 nd. st., Filadelfija, Pa.

Vincas Daukšis. 943 So. 2 nd. str., Filadelfija, Pa.

Vilniaus žinios, 1906.IV.27(V.10), nr. 88.